

Jubilæumsanmeldelse

Sven Møller Kristensen (1909-1991): Digtningens teori. Scandinavian university books: Gyldendal. København 1958 (og senere). 198 sider.

Senest siden 1980'erne er teori blevet en integreret del af litteraturstudierne på universitetet. Det udmønter sig ofte i en pluralistisk introduktion til den brede vifte af metoder, der tilbyder sig for tiden, som det fx er tilfældet med den netop udgivne andenudgave af *Litteraturens tilgange*. Går vi nu halvtreds år tilbage, var situationen ganske anderledes. I 1958 udgav Sven Møller Kristensen *Digtningens teori*, der blev lanceret som svar på et behov for en mere samlet fremstilling af litteraturfagets fundamentale spørgsmål. Bogen, der er Møller Kristensens litteraturteoretiske hovedværk, har været læst meget. I hvert fald oplevede den ikke færre end syv oplag frem til 1973 og endelig en sidste andenudgave i 1983 med en minimal ændring, som jeg senere kommer ind på. Billeskov Jansens formalistisk funderede genrepoetik, *Poetik I-II* (1941-45) var det eneste danske alternativ, som da også troligt blev genudgivet i perioden, dog kun frem til ungdomsoprøret.

Da Møller Kristensen blev professor i nordisk litteratur ved Aarhus Universitet i 1953, standsede han den anmeldervirksomhed i *Land og Folk*, som han var begyndt på kort før sin indtræden i DKP i 1945. Han forblev dog medlem af partiet frem til 1957, hvor han i kølvandet på Ungarn-krisen meldte sig ud. Senere blev han kaldet som professor til Københavns Universitet i 1964. Pudsigt er det, at hans tungeste videnskabelige værker blev skrevet uden for murene, det stilhistoriske doktorarbejde fra 1938, der senere blev kendt under titlen *Impressionismen i dansk prosa 1870-1900*, og det litteratursociologiske pionerværk, *Digteren og Samfundet i Danmark i det 19. Aarhundrede* (1942-45). I den brede offentlighed er han nok mest kendt for at kunne andet end sit akademiske håndværk, eksempelvis skrive teksten til »Sangen om Larsen« (fra Kjeld Abells *Melodien der blev væk*) eller give den på jazzklaver.

Digtningens teori dækker et stort område og hævdes henvendt til menigmand, men citerer frit på fransk, tysk og især engelsk, så dens folkelige appel er ikke udpræget hele vejen igennem. Den melder ingen teoretisk position ud bortset fra besværgelser af en almen humanistisk fællesskabsfølelse. Selv om Møller Kristensen selv altid blev fortørnet over påstanden, er det svært at unddrage sig fornemmelsen af forfatterens rødder i trediverne med deres præ-Gulag-bevidste bløde variant af oplysningsvenlig venstredrejethed, inklusive kulturradikal kropsfrigørelse og funktionalistisk metafysikkritik.

Man forstår godt, at Møller Kristensen skuffede de i hvert fald retorisk revolutionære københavnske ideologikritikere i halvfjerdsernes konfrontationer. *Digtningens teori* afslører ubegrænset tillid til og beundring for den store kunst, men indeholder få om overhovedet nogen spor, der kunne nyttiggøres i ideolo-

gikritikkens eller blot litteratursociologiens tjeneste. Som litteraturteoretiker er Møller Kristensen skeptisk over for det biografiske og historiske (arven fra Brix og Vilh. Andersen) og viser sig i stedet i det største afsnit (»Værket«, 136 s.) som fortæller for en immanent stilanalyse inspireret af den amerikanske nykritik. Den suppleres med en psyko-sociologisk, især receptionsæstetisk interesse, der sammen med tilblivelse og udøvelse udfoldes i det mindre afsnit »Virksomheden« (42 s.).

Værkdelen falder i tre lige store dele, der omhandler hhv. musik (rytme og lyd), retorik (stiltydning) og fiktion (livsbillede), herunder overvejelser over de tre storgener samt det tragiske og det komiske. Møller Kristensen vil bedrive stilistik, ikke retorik, der flere gange affærdiges som knappenålspejanteri. Troper og figurer skal ikke opfattes som negligerbart pynt eller som højtstående åbenbaring, men i stedet betragtes sagligt i henhold til deres funktion. I praksis fører det til et gæsteri i forhold til tropernes (her stilfigureernes) valør i forhold til et spektrum af psykologiske evner: hvordan fordeles den aktuelle figurs appel imellem intellekt, fantasi eller følelse? I stedet for retorikkens lingvistiske og epistemologiske kriterier åbnes der for vanskeligt diskuterbare fornemmelser, når læseren skal afgøre, hvorvidt en bestemt figur sigter mod oplysning, anskueliggørelse eller følelsesmæssig virkning.

Der er mange udfald imod symbolisme og metafysik, fx afvises »en metafysisk hang til at betragte især billedsproget som en åbenbaring af tilværelsens dunkle sammenhænge« (s. 64), ligesom en lang række tvivlsomme begreber sættes i parentes i det indledende kapitel om »Fordomme«, bl.a. »det flertydige og alt for omfattende begreb 'litteratur'«, »det umulige begreb 'skønhed' og det flertydige 'poesi'«. Videre tilrådes forsigtig omgang med »æstetik«, »symboler« og »symbolik« (s. 8 f.). I forlængelse af denne terminologiske bandlysning er der også gennemgående udfald mod (europæisk) romantisk subjektivism og individualisme. Heraf følger en kulturforskellenssensitiv opmærksomhed på de ikke-vestlige kulturer, der stiliseres (eller romantiseres?) som tiltrækkende helhedsdannelser, formentlig fordi de ikke lider under modernitetens splittelse (også det en nykritisk diagnose, der trækker på T.S. Eliots ide om »dissociation of sensibility«, spaltningen mellem tanke og følelse, der tog fart i det syttende århundrede). I disse andethedens utopier, hvis forhold mellem ønskedrøm og realitet ikke skal diskuteres her, har også digtningen sin naturlige plads i helheden, jf. anekdoten om arabernes reaktion på tilsynkomst af en digter i familien, der angiveligt vækker lykke på et niveau, der ellers kun nås i forbindelse med »en drengs fødsel (...) og når en ædel hoppe fik et føl« (s. 11).

Trods sin skepsis over for mere ophøjet sprog er Møller Kristensens billede af digterværket som en inspireret seers objektivering dog ikke uden romantiske paralleller, fx hos den engelske digter Shelley. Romantisk moderne er også den generelle dyrkelse af helheder på mange niveauer, værkontologisk, receptions-teoretisk og kulturhistorisk. Således fremhæves antikkens såkaldt »orkestiske« helhed af musik, dans og digtning i forhold til den fattige moderne stillelæsning. Helhedsdyrkelsen er i tråd med den angelsaksiske nykritik, hvis hovednavne, Wellek og Warren, Cleanth Brooks, Eliot og Richards, begunstiges med hovedparten af de ellers sparsomme henvisninger. Klassisk helhedstænker er Møller

Kristensen også i formuleringen af et kvalitetskriterium: enhedsformning af kaotisk mangfoldighed. Til den nykritiske inspiration hører også en skelnen mellem videnskabssprogets logisk-analytiske og det digteriske sprogs imaginativt-syntetiserende karakter. Musikentusiasten melder sig i det lange indledende afsnit om rytmen. Der lægges vægt på det æstetiske objekts sanselige materialitet, men samtidig understreges det, at rytmen »højt kan være støtteaktion til betydningen« (s. 50). Grænsen drages ved det rent signifiant-eksperimenterende: dadaisternes »urimelige anstrengelser« får metaforikken til at blomstre: »hvad vindes ved at skære hovedet af en organisme?« (s. 57).

Møller Kristensen udfolder nogle interessante Eliot-agtige spekulationer om de kulturelle og historiske forudsætninger for den fulde forståelse af værkets helhed: »de højere æstetiske fænomener, kunstværkerne, (...) kan [kun] have gyldighed indenfor den kultur hvor systemet er gældende lov« (s. 17). Hertil knytter sig også en vis dragnings mod det primitive eller elementære, inklusive idoliseringen af det før-spaltede barn, hvis oplevelsessevne er bevaret i digternes »barnesind« (s. 156). Samtidig er der et forsvar for traditionens bånd, der måske kan overraske hos en angivelig Brandes-arving og frigører, men den kulturelle indlejring med dens fylde og begrænsninger er at foretrække for den overfladiske og uengagerede forståelse af alt og alle, der opdyrkes i de akademiske uddannelser. Møller Kristensen ender dog i det biologiske (i lighed med rivalen Billeskov) og udtrykker forståelse for en mindre passioneret omgang med kunsten, efterhånden som man kommer op i årene.

Zoomer vi nu ind på de mere fundamentale markeringer, finder vi en kantiansk grundholdning (uden navns nævnelse) i insisteringen på værket som et immanent, ikke-naturligt formet nytte-løst objekt, der vækker »det uinteresserede behag« (s. 13). Denne autonome værkteori kobles dog senere med et receptionsæstetisk synspunkt om aktualisering eller »udøvelse« som værket's mulighedsbetingelse og suppleres løbende med fordringer om et humanistisk engagement. Det sidste tillader forfatteren at bane sig en tredje vej mellem publikums umodne krav om underholdning og formalæstetikernes overmodne distance i forhold til kunstens vitale rolle i menneskeliggørelsen af samfundet. Det er derfor konsekvent nok, at Paul la Cour er den mest citerede autoritet i bogen. Afslutningsvis knytter Møller Kristensen an til la Cours høje tanker om digtningens funktion, ja uundværlighed i den spaltede modernitet: »at være digter er ikke at gøre digte, men at skabe en ny måde at leve på« (s. 193). Denne proklamation sammen med andre mere patosfyldte findes dog på netop den sidste side, der er faldet ud af andenudgaven, så vidt jeg kan se den eneste ændring fra førsteudgavens syv oplag.

Givet den verserende pluralisme er det interessant at komme tilbage til den olympisk syntetiserende sammenfatning, der er ambitionen i *Digtningens teori*. Vi er her i den store kunsts humane atmosfære, før tekstbegrebet blev udvidet, før kunstens ideologiske tvetydighed blev udforsket i ideologikritik, dekonstruktion og nyhistoricisme, før retorik og narratologi teknificerede og professionaliserede læsningen af lyrik og epik, før diverse post-strømninger gjorde filosofisk-æstetiske refleksioner til et *sine qua non* for en teoretiker, der ville tages alvorligt. Af samme grund må det også konkluderes, at *Digtningens teori* nok er læseværdig som introduktion til det rytmiske og til de stormaskede genreforskelle og beun-

dringsværdig i sin tillid til litteraturens almene nytte, men som selyproklameret sammenfatning af tidens tanker er den næppe af mere end historisk interesse, når vi nærmer os de aktuelt brændende spørgsmål i litteraturteorien.

Jan Rosiek